

recerca

Un dels aspectes que tots els governs tenen present és l'educació de la població. En aquest sentit, l'escola és l'àmbit en el qual aquesta incidència, traduïda molts cops en un ferm control dels temes que s'hi ensenyen, és més palesa. En el treball de Recerca d'aquest Butlletí, Jordi Gavalrà i Antoni Gavalrà aprofundeixen en aquest aspecte en un període històric tan apassionant i trencador de la nostra història més recent com és la Segona República, que es va veure anorreat per l'esclat de la guerra i el seu desenllaç. En un article d'investigació molt rigorós, els autors fan un repàs a tot un seguit d'aspectes que ens ajuden a entendre què es pretenia, dins de l'àmbit escolar, tot repassant components de caire general i aquells que ens toquen de més a prop, com és el cas dels mestres, els alumnes, el material pedagògic del qual es disposava, que és molt diferent del que hom pot disposar avui dia.

L'escola d'Alcover a l'esclat de la guerra del 1936

L'ENSENYAMENT A LA SEGONA REPÚBLICA

La Segona República va sorgir a Espanya i a Catalunya amb l'afany que no es fongués com un bolado en quatre dies, ja que la seva naixença havia estat tant una obra de voluntat d'alguns partits com un desig d'un canvi d'una part de la població, cansada de veure i comprovar que ni la monarquia ni la major part dels militars servien per entusiasmar un país cap a fites de llibertat i de progrés.

La Segona República, per tant, no va ser aliena a un dels eixos que podien assentar o no aquest canvi, que era, en definitiva, l'escola. Se sustentà a voler introduir un canvi radical d'escola i de model cultural a una població en formació que seria la base del nou sistema. Els ideòlegs educatius republicans provenien de fonts diverses, entre els quals dominaven els seguidors de la Institución Libre de Enseñanza (ILE) i els que provenien de plantejaments pedagògics afins a tesis del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE). En aquest context treballà i destacà el ministre d'Instrucció Pública del govern provisional, Marcel·lí Domingo.

Les fites de la II República en temàtica escolar van ser diverses. Unes, visibles a primer cop d'ull, van passar per un pla de construcció de centres escolars, per l'augment de la plantilla de mestres, per la reforma dels plans d'estudi de la carrera de Magisteri i la posterior entrada dels mestres a l'ensenyament oficial, i per la dignificació dels sous del personal docent. Unes altres, no visibles a curt termini, se significaren per la reforma d'un nou model d'escola, seguint la línia de l'Escola Nova i de la reforma francesa del segle XIX, que consistia a aconseguir la gratuïtat de l'ensenyament, a democratitzar les institucions educatives o a establir el laïcisme a l'escola, entre altres mesures menors.

Els canvis per decret van arribar aviat, com la supressió de l'obligatorietat dels pares que els seus fills rebessin classes de la religió catòlica, combatuda de forma ferotge per una església ancorada al passat que veia com perdia les prerrogatives, però el veritable canvi va ser la definició d'escola unificada, en el sentit que seria una escola gratuïta, d'assistència obligatòria, en la qual les capacitats farien que l'alumne que progressés avancés en una igualtat d'oportunitats, en un ambient de coeducació i de neutralitat confessional i ideològica.

A nivell català una de les innovacions més visibles va ser la implantació del bilingüisme, i s'autoritza per decret que a les escoles del país el català fos llengua

d'ús docent. La problemàtica d'aquesta mesura de normalització va ser l'escàs coneixement de la llengua catalana per part dels mestres. Tanmateix, l'aprovació de l'Estatut, tot i reconèixer la possibilitat que la Generalitat de Catalunya creés centres propis, implicà una limitació perquè havien de ser finançats amb diners propis. (1)

L'ENSENYAMENT REPUBLICÀ A CATALUNYA EN TEMPS DE GUERRA

La guerra ho trasbalsà tot a les dues zones. A la zona republicana, que és la que estudiarem, del conjunt de l'Estat, els inicis del nou curs van ser força caòtics amb mestres al front, voluntaris o per lleva, i amb el reclutament a corre-cuita de nous, regularitzat provisionalment a partir del setembre del 1936.

A Catalunya, l'ensenyament va ser en mans del Comitè de Milícies Antifeixistes i després de la Generalitat. El primer i gran canvi es produí als vuit dies d'iniciar-se la revolta, el 27 de juliol, en crear-se el Comitè de l'Escola Nova Unificada (CENU) "inspirat en els principis racionalistes del treball i de la fraternitat humana", eixos de renovació de l'Escola Moderna i de l'avançada de l'escola republicana. El CENU va ser presidit de forma nominal pel conseller de Cultura, però ja des del primer Consell l'exercí de manera efectiva un mestre anarquista de gran prestigi, Joan Puig Elias, (2) coordinant una junta formada per dotze persones que l'escolliren pel seu prestigi i sapiència. Aquest CENU primerenc va ser el que s'encarregà del traumàtic començament de curs, tot i que a partir de l'octubre del 1936 el nou govern de la Generalitat li retallà les seves competències, assumint, sobretot, a partir d'aquell moment, funcions consultives i d'assessorament de la Conselleria de Cultura, tot i que el CENU conservaria l'esperit d'avançada dels seus inicis. (3) L'escola que preveia el CENU tenia tres finalitats determinants: (4)

"a) Organitzar, en els edificis apropiats per la Generalitat, el nou règim docent d'escola unificada que substituirà l'escola de tendència confessional.

b) Intervenir i regir aquest nou règim docent, assegurant que respongui, en tots els aspectes, al nou ordre imposat per la voluntat del poble, és a dir, que estigui inspirat en els principis racionalistes del treball, que tot home amb aptituds pugui arribar, sense obstacles i prescindint de tot privilegi, des de l'escola més primària als estudis més superiors: a la Universitat obrera i a la Universitat Autònoma de Barcelona.

c) Aquest Comitè intervindrà en la coordinació dels serveis d'ensenyament de l'Estat, de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya."

La normativa organitzativa en temps de guerra no parà. El Diari Oficial de

la Generalitat de Catalunya (DOGC) n'era la mostra i la variabilitat de temes, diversos. Podem destacar, per al darrer trimestre del 1936, els següents:

- L'establiment del règim coeducacional.
- La garantia de cobrament del sou a tots els mestres que lluitaven al front, i la de poder-se examinar als que estaven matriculats.
- La possibilitat d'obtenció del certificat de català.
- La mesura que les aules podien absorbir vuitanta alumnes en comptes de quaranta que era l'establert.
- L'organització d'un curs gratuït, exclusiu per a mestres de parla castellana, per tal de capacitar-los per a obtenir el certificat de català.
- La supressió de les vacances escolars.

Detalls de les portades de dos llibres escolars dels anys trenta

Un dels grans eixos d'actuació del CENU va ser procurar per tots els mitjans l'escolarització de la població infantil de forma total, per la qual cosa va procurar-se més i més mestres sense descuidar la construcció d'escoles, mascaró de proa del període de l'època en què ocupà el ministeri el republicà català ressenyat, Marcel·lí Domingo.

La contractació de mestres va significar que en una primera tongada —l'octubre del 1936— la Generalitat en contractés més de 2.000, que de forma interina entraren a treballar a les escoles. (5) Aquesta allau de nous mestres era motivada per diversos factors:

- els que venien a suplir aquells que havien anat al front;

— els que havien estat depurats per l'ordre republicà socialista d'inicis de la guerra; (6)

— a l'augment de places que es necessitaren per a la massiva entrada d'alumnes, ja que es posà en marxa l'escola de pàrvuls;

— a l'ampliar els anys d'escolaritat;

— i a donar sortida als alumnes provinents dels col·legis d'ordes religiosos i particulars.

Als mestres que s'incorporaren se'ls demanà una actitud antifeixista i el coneixement de la llengua catalana. El desembre del 1936 els llistats de l'octubre van ser rectificats i refosos. (7) Posteriorment, en el curs de la guerra, es reclutaren més mestres, aquests sense títol, (8) als quals els bastava superar una prova de cultura general i una altra de pedagògica, que duia el nom de Certificat d'Aptitud, aprovada la qual exercirien com a interins sota la supervisió d'un mestre titular. En aquest nou context, la Normal creada per la Generalitat escurçà els cursos per preparar més mestres. D'aquesta conjuntura les escoles, indubtablement, se'n ressentiren.

Un dels punts crucials de la nova estructura respecte a l'ensenyament infantil i primari a la zona republicana —de la zona franquista no en parlarem— va consistir a observar amb quins mestres es comptava per iniciar el nou curs de 1936, de forma fidel. La República, en el primer moment de guerra, va tendir a netejar el cos de mestres de subjectes que haguessin manifestat simpaties pel feixisme o que haguessin professat un ànim col·laboratiu amb els militars rebels. A nivell de l'Estat, la Junta de Defensa Nacional va publicar un decret, tres dies després de l'inici de la conflagració, el 22 de juliol, en què cessava els funcionaris de tot tipus de qualsevol ministeri que haguessin col·laborat amb el "movimiento subversivo o fueran notorios enemigos del Régimen". La concreció pel que fa al magisteri va arribar amb la publicació d'un qüestionari a la *Gaceta* pel qual es demanaven aspectes polítics i sindicals, sintetitzats en les anotacions i preguntes que segueixen a continuació.

“- Si ha desempeñado cargos políticos, cuáles y cuándo?

- Partido político a que pertenecía antes del 18 de Julio de 1936.
- Partido político a que perteneció entre Octubre de 1934 y Febrero de 1936.
- Organización sindical o profesional a que pertenece y desde cuándo.
- Si pertenece a otras organizaciones sociales, a cuáles y desde cuándo.
- Si ha estado sometido a expediente, cuándo y por qué.
- Si ayuda al Gobierno de la República a luchar contra el movimiento faccioso, y cómo.
- Qué pruebas o garantías puede aportar de su lealtad a la República.”

Els estudis precedents d'aquest tema, tot i assenyalar amb claredat que la

depuració republicana està per realitzar, (9) apunten que aquesta no es va efectuar per comissions específiques ni va agafar un grau de centralització com la feixista de guerra. Més aviat sembla, s'apunta, que la selecció ideològica va ser encarregada a instàncies ordinàries del Ministeri, encara que als primers moments de guerra "hi va haver una participació dels propis comitès locals", elevant depuracions a la Conselleria d'Instrucció Pública d'abast provincial. Aquest darrer cas seria, amb matisos, el que trobem per a la comarca de l'Alt Camp, com tindrem ocasió de veure.

LA MUNICIPALITZACIÓ ESCOLAR A L'ALT CAMP A INICIS DE LA CONFLAGACIÓ

El CENU català d'inicis de la guerra descentralitzà les seves funcions en delegacions comarcals (DC). (10) En un dels canvis, l'octubre del 1936, la Delegació Comarcal amb seu a Valls (l'Alt Camp) incorporava una "ex-Delegació", senyal d'un canvi de normativa que l'afectava, pel fet que la DC havia estat absorbida per la de Tarragona ciutat. (11)

La informació que recopilà la Delegació Comarcal la recollí, òbviament, de les subdelegacions de cada població, les quals, un cop constituïdes emetien un informe, en alguns casos molt detallat, on hi figuraven, a grans trets:

- la classificació del cens escolar per edats i sexe,
- la filiació dels mestres en diversos aspectes d'actitud i d'aptitud,
- la situació dels locals.

Posteriorment, la DC, amb les respostes a la mà, les refonia per donar forma idèntica a tots els informes. El que era significatiu, però, era la nota final, per la qual s'observava que la depuració era un fet. La nota deia: "En algun poble tal vegada es notarà que es proposen mestres sense que s'hagin de crear places i[o] bé se'n proposen més que el nombre de places a crear. Aquesta anomalia és deguda a què es proposaven alguns trasllats de càstig i es proposaven els substituïts".

La subdelegació de cada població era formada per tres membres, i normalment es va constituir als locals de l'ajuntament, s'omplia una acta normalitzada passada per la DC en la qual només calia posar la data, els noms, la representació que duien els integrants i la signatura. La representació dels seus components significà que gairebé sempre hi entraren membres de la CNT i de la UGT, i del Comitè Antifeixista, aquest, anotat a l'acta sense filiació declarada, encara que, com és obvi, la tenia. Fets els càlculs dels diversos pobles, la situació esdevingué paritària, amb un clar empat tècnic entre les dues centrals sindicals.

Alcover creà la Subdelegació el 28 d'agost de 1936, a l'Ajuntament, que va ser integrada per Salvador Gumà Clavell (CNT), Joan Marcelino Ribé (UGT) i

Delfí París Martí, en nom del Comitè de Milícies Antifeixista local. (12)

EL COMPONENT HUMÀ: ELS ALUMNES I ELS MESTRES

La classificació del cens escolar, poble a poble, per edats i sexe, era un punt inicial per saber allò que es comptava i el que previsiblement es necessitaria. La demanda que es va fer des del CENU va comportar que cada subdelegació lliurés una classificació en xifres totals dels xiquets i les xiquetes del municipi, en dos grans grups —de 3 anys a 6 anys qualificats de pàrvuls, i de 6 a 14 anys.

Les xifres consignades pels components de la Subdelegació van ser del tot fidedignes ja que eren extretes del registre municipal. La forma de censar els escolars va ser feta al gust de cada subdelegació. A Alcover posaren els alumnes per carrers del lloc on vivien. Tot seguit, la Delegació Comarcal, a ploma, feia una divisió total dels alumnes per una ràtio de 40 i d'allí en sortien els mestres que es creien necessaris per engegar el curs. En general es posaren escasses notes referides als alumnes. La més explícita va ser la que es posà a Vallmoll, on la subdelegació va demanar a la Delegació Comarcal que un xiquet sordmut fos atès a una escola especial “per a la seva difícil i costosa com necessària educació”. Era, indiscutiblement, la cara humana del nou ordre, cosa que no havia fet l'escola nacional anterior i menys la religiosa.

El resultat del cens escolar d'Alcover va ser de 452 alumnes, repartits entre els 110 de pàrvuls —60 xiquets i 50 xiquetes— i 342 escolars de 6 a 14 anys —167 xiquets i 175 xiquetes.

Les xifres mostren uns índexs de població jove alts a les poblacions de la comarca, en cotes que oscil·laven en un 15% aproximat. Alcover, el 1930, tenia 2.760 habitants i hi havia censats 452 escolars de 3 a 16 anys subjectes de rebre educació per part del CENU, la qual cosa representava un 16,4% de la població.

Un segon gran eix d'actuació va ser el tema dels mestres, sotmesos a l'avaluació de les organitzacions politicosindicals de començament de guerra, a un examen de la seva aptitud i actitud. Cal recordar que els mestres van ser un dels cossos més castigats per la guerra, tot i que aquesta primera depuració, de pessigolles en comparança amb la que s'aplicaria a la postguerra, implicà ja una part del drama. Els informes fets per la subdelegació a cada poble van ser calibrats per la DC, la qual els ratificà. Els epígrafs que hi surten més reflectits són els d'addicte, no pot considerar-se addicte, feixista, desafecte, indiferent, catòlic moderat, amb la demanda en alguns casos de petició de separació i/o petició de trasllat. Els escrits, tots, van ser redactats en la llengua del país.

La filiació dels mestres d'Alcover no apareix a la documentació que treballam. Sí que surt, en part, a *Història de l'Ensenyament* de CEA (1982) quan s'hi diu que hi havia set mestres a l'inici de la guerra.(13) Dos mestres anaren al front

—Frederic Miquel Rovira i Josep M. Plana Batalla—, i dues van ser “jubilades forçosament” —Filomena Terrén Tobeñas i Carme Solà Guinjoan—. Els mestres que arrencarien el curs serien Victori Sanz Subirats, [M.] Pilar Menéndez Balada i Teresa Barrufet Puig, sense poder precisar, en el cas d’aquesta darrera, si començaria el primer dia o en dies successius. En el càlcul hipotètic que tinguéssim els informes, ens trobaríem que cinc mestres serien considerats addictes a la República i que dos —les separades per jubilació forçosa—, en una de les diverses formes de no addictes.

Els resultats del tema, en el conjunt del partit, deien moltes coses però no pas totes. Dels 40 mestres posats a avaluació per les subdelegacions locals en podem fer tres grups: (14)

— els 25 que van ser considerats addictes, en un percentatge del 62,5%;

— el bloc de 9 mestres, col·locats entre la franja de: desafectes (2); sense saber-ne la catalogació se’ls demanava petició de trasllat o petició de separació (3), i clarament com a feixistes, (4) que configuren, en total, un percentatge del 22,5%;

— els 6 més que van ser qualificats d’indiferents, amb un grau més elevat en uns casos que uns altres, ja que hi considerem des dels purs, els indiferents (3), al qui no pot considerar-se addicte (1) o als assenyalats com a catòlics moderats, (2) els quals corresponien, en conjunt, a un 15%.

A aquestes apreciacions en va seguir una altra més punyent, que coïa, la de la demanda de ser separat de fer de mestre o la de ser traslladat. En el conjunt d’aquest apartat s’hi troben fins a 12 mestres, de sis dels quals clarament era demandada la separació, de cinc el trasllat i en un cas la demanda era inconcreta, en el sentit que es fes una de les dues coses, separació o trasllat, sense concretar. Malauradament no sabem si totes les peticions de substitució o de trasllat de mestres es van fer efectives o no, ja que no disposem de la informació complementària que ho avaluï o ho desmenteixi, tot i que dels deu que tenim el nom complet podem veure un perfil de per on anaven els trets. Se’n desprèn que les peticions de trasllat de les subcomissions es compliren, tot i que van ser canvis que podem qualificar de suaus, ja que s’efectuaren a la mateixa comarca o a comarques veïnes. La circumstància que no s’hagi trobat informació de les demandes de separació ens permet aventurar que segurament es deurién fer efectives, ja que no hem trobat rastre de les persones en qüestió.

El que sí tenim són els resultats d’una segona depuració, la franquista, la de l’acabament de la guerra, en la qual hi entren 32 mestres que estan treballant, en què les imputacions que s’hi escolen es reparteixen entre la confirmació en el càrrec o habilitat per a l’ensenyament i per tant podria seguir donant classe, la separació del servei i la baixa de l’escalafó, el trasllat fora de Catalunya, el trasllat fora de la província de Tarragona, el trasllat dins de la província de Tarragona, la

suspensió temporal de feina i sou, i la inhabilitació per tenir càrrecs directius.

Els resultats permeten extreure'n unes conclusions que, tot i considerar-les molt generals, assenyalen una tendència. Dels 32 mestres dels quals en sabem totes les dades i en podem fer un estudi comparatiu, tenim que:

— 24 van ser confirmats en el seu càrrec, en un percentatge del 75%.

— 4 van ser expulsats de la professió, xifra que representa un 12,5%.

— 4 va patir trasllats: 3 fora de Catalunya, i 1 a una altra província de Catalunya que no era la pròpia. Els quatre també van ser inhabilitats per tenir càrrecs directius, i per tornar, a dos dels quatre, se'ls aplicà la suspensió temporal de sou i feina. Tots aquests aspectes, a la pràctica, volien dir haver de deixar la feina. Representen un altre percentatge del 12,5%.

Amb la resolució dels mestres ratificats o no el 1936, la Delegació Comarcal va trametre propostes i modificacions de nomenament de nous mestres al CENU, en nombre de 60. La pel·lícula dels llistats va anar de la manera següent.

1. La DC va fer una primera proposta el 23 de setembre de 1936. Hi assenyalava 56 mestres nous que completaven els que ja tenien plaça i que havien estat ratificats pels membres de la subdelegació local.

2. En data indeterminada —entre el 23 de setembre i el 4 de novembre— es van fer dues modificacions a la proposta. En la primera hi constaven anul·lacions i nomenaments, que afectaven 8 mestres. En la segona, 2 mestres hi eren involucrats.

3. En data posterior al 4 de novembre es refé la primera proposta amb les modificacions escaients.

La Subcomissió d'Alcover va fer la demanda de Francisca Poyo Margalef (15) i Joan Vernet Ferré. A aquests mestres caldria afegir-hi un segon grup de mestres —36— que van ser nomenats a través de diverses Ordres del DOGC, en el curs del 1936, per suplir vacants de jubilació i de mestres que eren al front, sense que hi consti específicament el poble al qual eren destinats. Entre els nous que arribarien, en dates no concretes, caldria citar Josep Martorell, Agustina Menéndez Balada —germana de la mestra M. Pilar—, i un tal Pujol, entre d'altres, resseguint la informació de la *Història de l'Ensenyament* de CEA, ja ressenyat.

Tot aquest conjunt de mestres del 1936, amb relació expressa de l'Alt Camp, provinents de diversos àmbits de nomenament, configuraren l'arrencada de l'escola del partit judicial de temps de guerra. Hi entraren, a manera de resum:

— els mestres que ja tenien plaça en propietat;

— els mestres que van ser nomenats a proposta de la Delegació Comarcal a instàncies de les subdelegacions locals;

— i finalment els que van ser nomenats pel CENU a través del DOGC.

El resultat global comporta que puguem saber fins de 96 mestres que van

exercir al partit judicial de Valls (16) en temps de guerra, durant el 1936, en el sentit del que els succeí en la depuració pel franquisme, efectuada els anys 1939 i el 1943, aspecte que implica que surtin les següents xifres: (17)

— 16 mestres van ser separats del servei i van causar baixa de l'escalafó, xifra que representava un percentatge del 16,6%.

— 11 mestres van ser suspesos de sou i feina: 6 a fora de Catalunya, i 4 més van ser-ho a d'altres províncies que no era la pròpia dins de Catalunya, aspectes que prefiguraven una baixa encoberta en alguns d'ells. Alguns, afegit, amb suspensió de treball i sou per un temps. Representen, en conjunt, un 10,4%.

— 5 mestres més van patir altres aspectes com ser traslladats a una altra població de la província de Tarragona o inhabilitació per a càrrecs directius, qüestions que impliquen un 5,2% dels que estem treballant.

Si observem el resultats dels mestres d'Alcover que sabem, resulta que:

— Josep M. Plana Batalla, Filomena Terrén Tobeñas, Carme Solà Guinjoan, [M.] Pilar Menéndez Balada i Agustina Menéndez Balada, tots per resolució de juny del 1940, i Francisca Poyo Margalef, per resolució d'abril del 1942, quedaren confirmats en el càrrec i habilitats per a l'ensenyament.

— Frederic Miquel Rovira va rebre dues acusacions: de militància en organitzacions afectes a la República i de catalanisme/separatisme. La resolució de maig del 1940 va fallar contra seu, i fou castigat a 15 mesos de suspensió temporal de sou i feina, el trasllat fora de Catalunya per un període de 5 anys i la inhabilitació per a càrrecs directius. En la demanda de revisió de novembre del 1941 que interposà el mestre se li canvià el trasllat de fora de Catalunya pel de trasllat fora de la província, i la resta va quedar igual. (18)

— Victori Sanz Subirats va ser traslladat fora de la província per resolució de juny del 1940.

— Teresa Barrufet Puig va ser castigada a ser traslladada fora de la província i a no poder exercir càrrecs directius, (19) per resolució de juny del 1940.

Fet el còmput general de la zona de Valls, el resultat sorprèn, comparativament, a estudis realitats en d'altres indrets. El resum final seria que 32 mestres dels 96 de la comarca, en l'inici del franquisme, van ser molestats en diverses vessants depuratives, xifra que implicà un 33,3% de repressió efectiva, percentatge molt superior a l'estudi dels 863 expedients de mestres estudiats a fons, a nivell espanyol, ja que en aquest apareixia un índex de represàlies d'algun tipus del 24,5%, que comporta, en xifres globals, que el nivell comarcal superi en gairebé un 10% el del conjunt espanyol.

EL COMPONENT FÍSIC: ELS LOCALS I ELS MATERIALS

El tema dels locals va ser un altre gran aspecte del qual van haver d'informar les subdelegacions dels diferents pobles. Aquestes van escriure en qualitat o es van limitar a donar una pista de les mancances. Els informes, per tant, són desiguals, però no per això deixen d'expressar el cru sentit de què era l'escola de començament de la guerra. Les respostes no ofereixen dubtes sobre la realitat física escolar.

En el grup dels que posaren poca cosa cal esmentar les poblacions d'Alió, Cabra, els Garidells, la Masó, el Milà, Puigpelat, la Riba, Vallmoll i Vila-rodona, encara que tots per motius diferents. Entre les poblacions que s'hi van abonar en la resposta-demanda hi ha Alcover, Figuerola, Nulles, el Pla de Santa Maria, el Pont d'Armentera, Vilabella i Vilallonga.

Alcover va escriure molts detalls. La petició inicial anava dirigida al tema de locals. S'hi assenyalava que al març l'Ajuntament havia fet demanda a la Direcció General de Primer Ensenyament de la construcció d'un edifici destinat a parvulari. Ara, la solució que donava era expeditiva. Proposava dividir els nens de 3 a 5 anys i de 5 a 7, i ocupar els primers la planta baixa i els segons la sala del que en aquell moment era la Biblioteca. Desplaçada aquesta, proposava que caldria incautar-se d'un local com a lloc de biblioteca central popular. Escrit a mà s'hi donava la solució en què es deia que calia requisar el xalet de Gabriel Ferré per a instal·lar-hi el parvulari. Alhora, la Subcomissió alcoverenca demanava un local pel que fa al tema dels nens mentalment endarrerits, entre els quals hi comptava els de motiu fisiològic, els que no anaven gaire a classe i els malalts, per posar-los a to, ja que "són un pes mort a la classe". Per això, demanava en un apartat l'assistència "obligatòria, i que es fixi un nombre de faltes tolerable, per a la sanció a llurs pares, de manera ferma i seriosa". A més, la demanda alcoverenca alertava del perill físic pel qual passaven els escolars per anar a escola, i es demanava que s'obris un camí per evitar així "haver de passar pel tombant perillós de la carretera", i es buscava alhora un pas alternatiu al costat, el qual "evitaria que els nens s'exposessin al ventot glaçat de l'hivern". Quant a la higiene també hi deien la seva, fet que ens demostra que coneixien el tema. En aquest cas concret suggerien que "entre els lavabos i les comunes, posar-hi unes dutxes". Afegien que darrere l'escola "podria fer-s'hi una piscina". La demanda, com es pot observar, no es quedava curta.

El material va ser un aspecte complementari al tema dels locals. La dotació de material que es detecta en els informes dels pobles va en consonància a si l'escola era nova o vella, i a si calia ampliar o no l'oferta escolar, aspecte aquest

darrer que sobresurt en les respostes, qüestió que implicaria, òbviament, que faltés material. En la demanda, en alguns casos, s'hi veu la mà dels mestres, per la precisió del material escolar que s'hi demanava i que es notava que ho havia fet la persona responsable. I com a darrer apunt cal indicar que hi ha poblacions que feren inventari del que hi havia, aspecte que ens servirà per captar la crua realitat de l'escassetat de material.

Imatge d'un grup escolar alcoverenc

Entre els pobles que contestaren de manera ràpida tenim Bràfim, Figuerola, Nulles, el Pla, el Pont i Vila-rodonà, i entre els que feren inventari detallat cal consignar els Garidells, la Riba, Vilabella i en menor mesura Vilallonga. Alcover no contestà.

A l'apreciació de les mancances, en alguns casos s'hi féu una demanda específica de material. Alcover va demanar:

- 12 taules de sis places;
- 72 cadires;
- tot el material per als endarrerits;
- 1 pissarra gran per als pàrvuls;
- 3 persianes per a la biblioteca a transformar en parvulari.

Una anàlisi exhaustiva ens portaria a dissecionar les demandes de les poblacions, i trobaríem que davant d'algunes que demanaven material consistent — com era el cas de Vallmoll —, d'altres basaven la petició a solucionar el peremptori dia a dia —la majoria. Amb tot, la distinció que creiem que reflecteix el

tarannà de l'escola la referirem als tres llibres que surten citats a la població de la Riba, ja que poden insinuar, almenys en aquesta escola, allò que es llegia i es treballava a la classe. Els llibres que surten citats són *La Terra Catalana*, *Corazón* i *Bon Company*. *La Terra Catalana* era escrita per l'autor gironí Joaquim Pla Cargol. (20) L'obra era dedicada "A l'il·lustre filòleg Pompeu Fabra amb plena admiració per la seva obra fecunda, de depuració i enaltiment de la llengua catalana". Era un llibre de coneixement de Catalunya, que constava de quatre parts. (21) En la primera s'hi feia un repàs de la visió geogràfica, de la divisió territorial, de l'agricultura, indústria i comerç. La segona era sobre la història del país. La tercera era una panoràmica costumista i d'iniciació al folklore. La quarta era sobre la llengua, l'art, la cultura i la ciència. En conjunt trobem que és una obra compensada. En l'anàlisi d'un capítol proper en el temps "La instauració de la segona república", que podia resultar poc definit, el text parlava "de l'esperit de protesta contra aquell règim d'excepció [referint-se a la dictadura de Primo], protesta que a poc a poc anava dirigint-se contra el rei, que l'havia fomentat i mantingut", assenyalava com arribà aquest nou esdeveniment, en un to de crítica al monarca lligat específicament a la dictadura. Les fotos de les dues pàgines són del pati gòtic de la Generalitat, i de Francesc Macià, primer president de la Generalitat restaurada i de Nicet Alcalà Zamora, president del govern provisional de la República espanyola, en una síntesi prou clarificadora de text i d'il·lustració.

El segon llibre que els mestres de la Riba demanaven era *Corazón*. El llibre era, en el seu moment, un *best-seller*. (22) (*ADiccionario Literario III*, obra crítica de referència, (23) s'hi diu que després de Pinocho era el llibre més cèlebre que s'havia escrit a Itàlia i un dels més famosos del món. La trama argumental era que un xiquet recull en un quadern les impressions, els esdeveniments, la història de l'any escolar, i després aquestes notes són revisades pel mateix xiquet, Enrico Bottini, ja més gran, i pel seu pare, que va tractar fins on era possible de no alterar el text inicial. El llibre té un caràcter moralista com *El pequeño patriota paduano* que refusa els diners que li donen els que denigren el seu país; *El enfermero del abuelo* que explica la peripècia d'un noi que assisteix durant molt de temps a un malalt creient que és el del seu padrí; i així fins a un conte per mes escolar.

El tercer llibre demanat, *Bon Company*, obra també de Pla Cargol, era un llibre que a la primera pàgina hi posava "Lectura, Escriptura, Dibuix. Desenrotllament de l'atenció, de l'observació i primeres nocions de càlcul". (24) El llibre era dedicat al tarragoní Marcel·lí Domingo, ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts de la República espanyola "per la prova palesa que ha donat, d'amor a la llengua catalana, en decretar que aquesta sia emprada a les escoles de Catalunya, ensems que el castellà". El llibre pretenia dues finalitats clares, exposades i desenvolupades a "Finalitat i ús d'aquest llibre", una mena de guia didàctica per als

professors. Pretenia l'aprenentatge de la lectura pel mètode sil·làbic i "un guiatge metòdic per al desenrotllament de totes les activitats infantils en un grau d'iniciació a l'ensenyança". És interessant la forma com avançava pàgina a pàgina, en un grau de dificultat del tot vàlid. Alhora, la forma de presentació final dels temes, ja més amplis, aportava una lectura comprensiva d'aspectes reals de la vida, en un to amè i didàctic.

En conjunt, la idea que aportaven aquests llibres és que aquesta escola —res no en sabem de les altres— havia adequat la filosofia de la República —ensenyament en català i continguts catalans— de forma positiva. La feina amb els alumnes volia començar, de ben segur, amb bon peu. La guerra, però, tot i que encara no se sentia retronar, trastocaria la infància d'una generació.

JORDI GAVALDÀ BATALLA
ANTONI GAVALDÀ TORRENS

APÈNDIX NÚM. 1: Alcover. Cens escolar. Setembre de 1936

(Hi consta el carrer, plaça, mas, etc., el número de la casa, nom i dos cognoms, i els anys que tenia.)

(En la relació obviarem el número de la casa, el qual comença pel més baix i segueix ascendent. L'ordre de cada carrer va d'esquerra a dreta.)

Nucli Urbà

Pati Església Vella

Francesc Figueras Pàmies,7; Josefina Sans Feliu,3; Úrsula Sans Molné,8; Maria Sans Molné,4.

Plaça Cosme Vidal

Pilar Ferré Morelló, 10; Isabel Giménez Iniesta, 5; Carme Sendrós Pàmies,7; Francesc Sendrós Pàmies, 4; Agnès Arnau Ollé,13; Montserrat Miró Pàmies,3; Sebastià Girona Escarré,13; Pilar Girona Escarré, 12; M. Lluïsa Girona Escarré, 6.

Carrer Major

M. Remei Maydeu Batet, 6; Rosa Maydeu Batet, 4; M. Llum Sanz Lleixà, 8; Josep Busquets Domingo, 6; Pere Magrané Magrané, 5; Montserrat Pàmies Rosich, 5; Joan Blas Batet, 4; Ramon Blas Batet, 3; Maria Jové Martí,13; Isidre Rius Isern, 13; Josep M. París Genius,11; Maria París Genius, 8; Maria Rosich Boqué, 5; Maria Alumà Cortiella,11; Núria Prats Magrané, 8; M. del Carme Ollé Pàmies, 5; Agustí Ferré Magrané, 10; Joan Busquets Cesari,13;

Eusebi Busquets Cesari, 11; Maria Busquets Cesari, 10; Francesca Rosich Rovellat, 3; Francesca Gomis Gomis, 13; Jordi Llaurodó Gomis, 3; Maria Aixalà Sanromà, 6; Martí Bonavida Sans, 3; Carme Ferré Sans, 9; Francesc Madurell Agràs, 10; Pere Madurell Agràs, 7; Francesc Lahoz Nogués, 3; Joan Martí Odena, 7; Rosa Martí Odena, 6; Antoni Martí Odena, 4; Rosa Català Magrané, 4; Eduard Montagut Pastor, 6; Elòdia Miquel Gual, 3; Concepció Ollé Torrell, 11; Josep M. Magrané Ollé, 8; Josep Català Ferré, 13; Joan Català Ferré, 6; Maria Sans Bultó, 8; Josep M. Figueras Català, 9; Maria Isern Puig, 8; M. Dolors Jové Girona, 8; Teresa Jové Girona, 6; Lluís Sanromà Busquets, 13; Mercè Solé Vallverdú, 5.

Raval Sant Miquel

Francesc Molné Llaboré, 9; Úrsula Molné Llaboré, 6; Joan Juncosa Pelegrí, 13; Enric Juncosa Pelegrí, 9; Ramona Cabré Fabregat, 6; Joaquim Cabré Fabregat, 4; Maria Puig Torné, 11; M. Teresa Puig Torné, 4; Pere Roig Isern, 6; Germinal Roig Isern, 3; Josep Sans Barberà, 12; Lluís Sans Barberà, 10; M. Rosa Pàmies Giné, 8; Francesc Pàmies Giné, 5.

Carrer Bretxa

Encarnació Agràs Gual, 13; Dolors Agràs Gual, 10; Josep Agràs Gual, 7; Rosa Borràs Roig, 13; Teresa Borràs Roig, 11; Montserrat Borràs Roig, 3; M. Lluïsa Camps Rull, 11; Josefina Sans Pàmies, 12; Màrius Sans Pàmies, 10; Josep Montlleó Queralt, 6; Tomàs Montlleó Queralt, 5.

Carrer Estela

Josep Escarré Santafé, 13; Pere Escarré Santafé, 11; Maria Escarré Santafé, 8; Antoni Roig Barberà, 12; Josep Homs Pujol, 3; Maria Torrell Ribé, 13; Angelina Torrell Ribé, 9; Josep Magrané Camps, 13; Josep Busquets Garcia, 4; Júlia Fort Barberà, 10.

Carrer Bisbe

Francesca Rosich Santamaria, 4; Remei Cortès Gumà, 3; Lluís Vallverdú Cavallé, 11; Isabel Vallverdú Cavallé, 9; Lluïsa Clavé Torrell, 13; Àngela Clavé Torrell, 7; M. Paquita Pellicer Ribellas, 8; M. Dolors Pàmies Badell, 11; Rosa Pàmies Badell, 7.

Carrer Forn Xic

Maria Llaboré Aiguadé, 13; Francesc Fuguet Sans, 12; Anna Canela Altès, 13; Josep Gomis Rosich, 12; Joan Gomis Rosich, 9; Jaume Gomis Rosich, 8; Josep M. Calvet Fortuny, 12; Francesca Besora Piñol, 12; Concepció Busquets Sans, 13; Teresa Sanahuja Abelló, 8; Maria Sanahuja Abelló, 6; Francesc Magrané Mercadé, 12; Ricard Cañellas Isern, 4.

Carrer Francesc Macià

Francesca Español Torrell, 6; Joan Roig Llombart, 3; M. Teresa Tell Bosch, 12; Francesc Tell Bosch, 9; Plàcid Tell Bosch, 5; Pere Feliu Domingo, 7; Vicenç Feliu Domingo, 7; Josepa Feliu Domingo, 4; Rosa Garcia Ollé, 3; Lluïsa Punsoda Ferré, 8; Josep M. Cid Ollé, 6; Maria Pàmies Bosch, 12; Joan Pàmies Bosch, 9; Ramon Agràs Cortès, 3;

Antoni Ferran Punsoda, 10; Jaume Ferran Punsoda, 8; Joan Ferran Punsoda, 5; Bernabé Ferran Punsoda, 3; Concepció Magrané Isern, 10; Manuel Brunet Granja, 13; Anna Brunet Granja, 5; Ramon Masqué Clavé, 12; Joan Garcia Fort, 9; Carme Garcia Fort, 6; Rosa Barberà Masdeu, 6; Francesc Barberà Masdeu, 5; Pere Fonts Fortunat, 8; Josep Ferrando Fuguet, 3; Salvador Isern Torrell, 13; Rosa Isern Torrell, 9; Rosa Musté Cavallé, 13.

Carrer Pi i Margall

Daniel Isern Puig, 8; Maria Torrell Isern, 12; Joaquim Torrell Isern, 10; Teresa Torrell Isern, 7; Antoni Ciuró Magrané, 9; Francesc Ciuró Magrané, 7; Núria Ciuró Magrané, 3; Rosa Roig Isern, 11; Francesca Ferré Granja, 12; Joan Ferré Granja, 8; Josep Virgili Roig, 3; Artur Magrané Roig, 12; Ramon Sarmiento Español, 4.

Plaça República

Josepa Andreu Malapeira, 11; Lluís Andreu Malapeira, 9; Antoni Andreu Malapeira, 7; Ramon Altès Busquets, 10; Josep Altès Busquets, 7; Antoni Roca Roig, 4; Carme Llaboré Molné, 12; Josep Llaboré Molné, 10; Joan Prats Jové, 6; Dolors Llaboré Roig, 4; Alfons Gilabert Garcia, 8; Isabel Gilabert Garcia, 3.

Plaça Vella

Remei Rosell Barberà, 5; Montserrat Ferrando Papiol, 8; Pilar Ferrando Papiol, 3; Salvador Pelegrí Moles, 10; Antoni Pelegrí Moles, 8; Miquel Roca Girona, 12; Emili Agràs Ferré, 9; Josep Català Boqué, 12; Josep Bernat Molné Roig, 8; Antoni Granja Llaboré, 13; Joan Garcia Figueres, 5; M. Teresa Garcia Sendra, 11; Josep Garcia Sendra, 8; Joan Prats Cavallé, 12; Joana Prats Cavallé, 9.

Carrer Sant Jaume

Joan Figueres Català, 6; Josep Sans Amat, 3; Dolors Pujol Llorens, 9; Antoni Gomis Barberà, 13; Francesc Gomis Barberà, 11; Carme Tell Ferré, 7; Joan Girona Cardó, 13; Anna Girona Cardó, 11; Josep Lluís Girona Cardó, 6; Antoni Ferrando Roca, 13; Josep Bosch Català, 10; Maria Bosch Català, 7; Francesc Roig Sigró, 5.

Plaça de la Font

Pere Canela Barberà, 5; Rosa Agràs Fernández, 13; Frederic Agràs Fernández, 9.

Plaça Robert

Maria Alumà Tell, 13; Pilar Alumà Tell, 6; Domènec Maimó Suñé, 8; Maria Maimó Suñé, 4; Llorenç Jové Roig, 7; Maria Jové Roig, 4; Francesca Llorens Estivill, 10; Antoni Llorens Estivill, 8; Joan Granja Llaboré, 12; Mercè Granja Llaboré, 7; Joan Bosch Roig, 5; Antoni Roig Ulldemolins, 10; Rosenda Isern Cartaña, 11; Joan Roig Roig, 6; M. Teresa Roig Roig, 3.

Carrer Ferrer Guàrdia

Enriqueta Ollé Òdena, 10; Josep Ollé Òdena, 8; Artur Ollé Òdena, 5; Mercè Martí

Martorell, 7; Júlia [Núria] Rosich Garcia, 11; Genoveva Rosich Garcia, 8; Joan Vendrell Madurell, 13; Rafael Bosch Francesc, 6; Joan Cortiella Torres, 4; Teresa Barberà Girona, 6; Antoni Rosich Roca, 12; Jaume Rosich Roca, 8; Maria Torrell Agràs, 12; Rosa Torrell Agràs, 9; Josep M. Tell Lafebre, 10; Maria Antonio Roig, 11; Francesc Antonio Roig, 5;

Carrer Abadia

Josep M. Rosich Ferré, 8; Leonor Camps Marcelino, 8; Concepció Camps Marcelino, 4; Maria Puig Ferrando, 11.

Carrer Garcia Hernández

Josep Besora Molné, 12; Marcel·lí Besora Molné, 10; M. Assumpció Escoté Cortiella, 7; Joan Sanromà Llorens, 12; Joan Llombart Roig, 6; Josep Llombart Roig, 3; Jaume Granja Ollé, 4; Antoni Batet Llombart, 3; Francesc Girona Domingo, 11; Maria Girona Domingo, 5; Rosa Ribellas Altès, 10; Lluís Ribellas Altès, 6

Carrer Amorós

Josep M. Feliu Garcia, 8; Montserrat Feliu Garcia, 6; Lluís Compte Ferré, 12; Carme Compte Ferré, 10; Josepa Roig Homs, 6; Carme Tell Tell, 6; M. Mercè Molné Brunet, 6; Ramon Romeu Salvadó, 3; M. Lluïsa Rosich Fortunat, 13; Lluís Rosich Fortunat, 9; M. Lluïsa Puig Torrell, 11; Francesc Puig Torrell, 7; Francesc Tell Isern, 9; Ramon Busquets Besora, 4; Rosa Molné Borràs, 6; Josep Molné Borràs, 4; Josep Llombart Sans, 9; Francesc Llombart Sans, 3.

Carrer Fermí Galan

Antoni Altès Brunet, 11; Joan Cavallé Brunet, 4; Joaquim París Molné, 6; Remei Ramon Barberà, 7; Concepció Torrell Ollé, 7; Rosa Gomis Sanromà, 3; Josep Barberà Rosich, 8; Mercè Rosich Bonavida, 9.

Carrer Costeta

Mercè Ramon Fort, 7; Carme Ramon Fort, 6; Joan Puig Madurell, 11; Núria Camps Escoda, 10; Montserrat Camps Escoda, 4; Joan Fullat Munté, 6; Josep M. Barberà Canela, 8; Antoni Isern Miquel, 13; Enric Isern Miquel, 10; Carme Isern Miquel, 7; Montserrat Isern Miquel, 3; Lluís Altès Girona, 12; Joan Altès Girona, 9; Francesc Masqué Bosch, 12; Antoni Masqué Bosch, 8; Montserrat Molné Coll, 8; Joan Tell Giné, 10; Remei Tell Giné, 9; Montserrat Magrané Baiget, 9; Marta Magrané Baiget, 4; Rosa Tell Tombas, 6.

Carrer Sant Ramon

Carme Banús Camps, 8; Rosa Roig Català, 8; Camil Sans Creus, 8.

Carrer Índia

Josepa Prats Molné, 7; Antònia Busquets Roca, 7; Dolors Busquets Roca, 4; Sebastià Magrané Vallverdú, 7; Josep Magrané Vallverdú, 6; Cristòfol Invernón Molina, 7; Joan Invernón Molina, 5; Maria Sans Boqué, 9; Lluís Sans Boqué, 6; Carme Català Roca, 9;

M. Remei Rimbau Vidal, 11.

Carrer Sant Antoni

Pere Ferré Isern, 8.

Pati Església Nova

Glòria Palau Mardaras, 11; Antoni Palau Mardaras, 5.

Raval Santa Anna

Enrica Ollé Isern, 11; Rufí Ollé Isern, 6; Maria Isern Garcia, 7; Josepa Isern Garcia, 4; Carme Dolcet Cusidó, 13; Lluís Dolcet Cusidó, 9; Antoni Dolcet Cavallé, 10; Joan Dolcet Cavallé, 3; Paula Ramon Fonts, 12; Emília Ramon Fonts, 10; Antoni Ramon Fonts, 4; Josefina Escoté Masdeu, 6; Lluïsa Garcia Altès, 5.

Raval d'Antoni Isern

Mercè Ferré Ribé, 12; Virgínia Ferré Ribé, 9; Antoni Ferré Ribé, 3; Maria Ferré Barberà, 4; Maria Ferré Ventura, 7; Joan Magrané Banart, 10; Francesc Magrané Banart, 8; Antoni Magrané Banart, 4; Francesca Segarra Reig, 7; M. Mercè Urazandi Valldosera, 12; Tecla Isern Ollé, 5; Roser Magrané Llauradó, 13; Carme Magrané Llauradó, 3; Concepció Fonts Barberà, 11; Joan Puig Ferré, 11; Josepa Rubert Español, 12; Maria Torres Magrané, 13; Macià Roig Llaboré, 9; Antoni Roig Llaboré, 5; Joanita Isern Isern, 4; Neus Ulldemolins Pino, 10; Dolors Rubió Ollé, 12; Carme Maideu Prats, 7; Maria Masdeu Cavallé, 11; Cristina Masdeu Cavallé, 9; Ferran Masdeu Cavallé, 7; Maria Antonio Escoté, 7; Maria Magrané Escoté, 12; Àngela Cavallé Pàmies, 11; M. Dolors Ferré Miquel, 10; Cèlia Ferré Miquel, 7; Teresa Rosich Torrell, 6.

Garriga

Enric Estivill Isern, 13; Joanita Estivill Isern, 11.

Carretera Montblanc

Josep M. Roca Masqué, 4.

Muralla Clavé

Dolors Tombas Torrell, 12; Joan Tombas Torrell, 8.

Plaça de la Pau

Joan Soler Ollé, 8; Pere Soler Ollé, 6; Remei Soler Ollé, 4; Mercè Domingo Figuerola, 13; Remei Domingo Figuerola, 11; Josep M. Brunet Llombart, 13.

Passeig Estació

Josep M. Girona Valldosera, 13; Teresa Camps Segú, 4; Antoni Pelejero Santacatalina, 11; Enric Pelejero Santacatalina, 4; Pasqual Gombau Ibarz, 10; Maria Sendra Llaboré, 8.

Muralla Josep Altès

Josep Barberà Compte, 9; Josep Gomis Martorell, 8; Maria Gomis Martorell, 6; Montserrat Gomis Martorell, 4; Angelina Pàmies Martí, 13; Filemó Pàmies Martí, 11; Josep Gavardós Català, 8; M. Teresa Sans Rosell, 9; Josep Sans Rosell, 4; Antoni Homs Puig, 11; Pasquala Homs Puig, 9.

Disseminats

Mas Caterio

Antoni Barberà Sans, 12.

Mas Rubio

M. Lluïsa Brunet Rosell, 11; Pere Brunet Roig, 3.

Casilla Camí del Molí

Tomàs Ferreres Segura, 13; Andreu Ferreres Segura, 12; Francesc Ginart Ferreres, 9; Sofia Ginart Ferreres, 8; Tomàs Ginart Ferreres, 4.

La Plana

Maria Artigues Gómez, 7; Josepa Huguet Odena, 13; Joan Huguet Odena, 10; Josep M. Ribé Bosch, 3; Àngel Andrés Aguilar, 12.

Afores

Trinitat Noales Peña, 11.

Mas Badejo

Montserrat Rosanes Cartaña, 3.

Hort de Nan

Montserrat Masqué Masdeu, 6.

Mas Destrals de Dalt

Montserrat Fuguet Rosell, 4.

Mas Destrals de Baix

Palmira Roig Garcia, 13; Rosa Roig Garcia, 5.

Camí Tarragona

Blai Jovells Pous, 12; Consol Jovells Pous, 10; Dolors Jovells Pous, 5.

Forn Rajoler

Dolors Cortiella Batet, 5.

Burguet

Josep Isern Ferré, 5.

Xalet Manolo

Mariana Mas Madurell, 12; Teresa Roig Altès, 9.

Mas Isidre

Maria Tous Tallada, 13; Francesc Tous Tallada, 4.

Mas Tarongers

Rosa Tell Tombas, 13; Joan Tell Tombas, 11; Daniel Tell Tombas, 9; Teresa Tell Tombas, 5.

Mas Baladré

Carme Isern Cavallé, 11; Manuel Isern Cavallé, 8.

Mas-roig

Llorenç Fonts Vilalta, 3.

Hort Batistó

Josep M. Roig Llaboré, 7; Rosa Roig Llaboré, 4.

Remei

Agustí Sabaté Vallverdú, 3.

Mas Cuca

Josepa Llorens Masdeu, 13; Joan Llorens Masdeu, 7.

Mas Torreta

Agustí Ollé Roig, 10.

Mas Murtrà

Josep Puig Ferrando, 13; Ramon Puig Ferrando, 9.

Mas Gomís

Indaleci Isern Estivill, 13; Victòria Isern Estivill, 11.

Mas Gràcia

Ramon Fontavella Cremades, 3.

Mas de la Fam

Ramona Ferré Isern, 12; Josepa Ferré Isern, 11; Mercè Ferré Isern, 8.

Mas Punxet

Narcisa Rius Bonavida, 13; Margarida Rius Bonavida, 12; Carme Rius Bonavida, 9; Modest Rius Bonavida, 6.

Mas Gassol

Josep Barberà Tell, 11.

Mas Montserrat

Fidel Roca Recasens, 11.

Mas Bruno

Lluïsa Rubert Prats, 10; Maria Rubert Prats, 7; Joan Rubert Prats, 4.

Mas Garriga

Rosa Ventura Altès, 9.

Exconvent

Josep Barberà Ollé, 10; Josep Aceñón Balbuena, 13; Josep Barreda Salamero, 13; Maria Barreda Salamero, 7.

NOTES

1 Hi ha diversos llibres que tracten el tema de forma exhaustiva. Caldria citar BORQUE LOPEZ, L. (s/d): *El magisterio primario en Asturias (1923-1937) (Sociedad y educación)* Ministerio de Educación y Ciencia. Dirección Provincial de Asturias. Gijón. PÉREZ GALÁN, M. (1975): *La enseñanza en la Segunda República española*. EDICUSA. Madrid. SAMANIEGO BONEU, M. (1977): *La política educativa de la Segunda República*. CSIC. Madrid. MILLAN, F. (1983): *La revolución laica. De la Institución Libre de Enseñanza a la Escuela de la República*. Fernando Torres edit. Valencia.

2 Una molt bona síntesi de la persona i de l'obra del mestre cenetista, a SOLÀ i GUSSINYER, P. (1980): *Educació i moviment llibertari a Catalunya (1901-1939)*. Ed. 62. Barcelona. Tanmateix, del mateix autor és clarivent l'obra dels precedents del moviment escolar d'avançada, concentrat a SOLÀ, P. (1978): *Las escuelas racionalistas en Cataluña (1909-1939)*. Tusquets editor. Barcelona.

3 Per a l'estudi del CENU és imprescindible l'obra de FONTQUERNI, E; RIBALTA, M. (1982): *L'ensenyament a Catalunya durant la guerra civil. El CENU*. Barcanova. Barcelona.

4 D.O. 27 de juliol 1936.

5 Vegeu DOGC de 13, 15 i 16 d'octubre de 1936, núms. 287, 289 i 290, respectivament.

6 Per a aquest tema és imprescindible l'obra de MORENTE VALERO, F. (1997): *La escuela y el Estado Nuevo. La depuración del Magisterio Nacional (1936-1943)*. Àmbito. Barcelona.

7 DOGC. Núm. 366.

8 DOGC 28 de gener de 1937 i DOGC 14 de febrer de 1937.

9 Ho afirma F. MORENTE (1997): *La escuela...* (op. cit), pàg. 191. Una província estudiada parcialment és la d'Astúries a L. BORQUE (1991): *El magisterio primario...* (op. cit.)

10 La informació que farem servir d'ara endavant, si no es diu el contrari, prové del Archivo Histórico Nacional. Sección Guerra Civil. (AHN-SGC) Salamanca. Lligall 945. Barcelona. Agraïixo a Enriqueta Fontquerni i Mariona Ribalta la disponibilitat de consulta del material. Cal fer notar que a partir d'ara parlarem de comarca, tot i que té més traça de partit judicial, ja que hi incorporà Vilallonga, depenent de Valls.

11 FONTQUERNI, E; RIBALTA, M. (1982): *L'ensenyament a Catalunya ...* (op. cit.). pàg. 210

12 GAVALDÀ TORRENTS, A. (1997): "*Jo delato, tu inculpes, ell denuncia...*" (*Repressió franquista a Valls i comarca*). IEV. Valls, pàg. 46. Al llibre no surt ressenyada la filiació concreta de Delfí París.

13 *L'ensenyament a Alcover. La Història de l'Educació des d'una perspectiva local*. Centre d'Estudis Alcoverencs. Alcover, pàg. 130 i s.

14 Repetim que no hi comptem els d'Alcover.

15 Conservarem el cognom Poyo, tot i que en d'altres documents surt Poya.

16 No els assenyaem aquí, ara. Valls ciutat va ser especialment castigada.

17 La depuració implicà una resolució contra la qual es podia presentar recurs. Dels 96 mestres que treballaren a l'Alt Camp, 10 van presentar l'esmentat recurs. És curiós que cap dels que van ser inhabilitats de per vida per treballar de mestres presentessin recurs. Els que ho feren, en general, reduïren les penes.

18 Al llibre *L'ensenyament a Alcover...* (op. cit.), pàg. 136, s'hi diu que "fou cessat i va haver de guanyar-se la vida per altres mitjans; per això instal·là una acadèmia a Tarragona".

19 Íbidem, pàg. 136, hi consta que el cas és difícil d'entendre, ja que era una catòlica a cara descoberta, però tenia el fet negatiu de ser una mestra de sentiment catalanista. Assenyalà que "com a càstig exemplar, fou traslladada on no pogués defensar el seu país ni la seva llengua: a Almansa (Lleó)".

20 Gran Enciclopèdia Catalana. Vol. 11, diu que era nascut el 1882, i el defineix com a publicista i erudit. Autor d'una extensa bibliografia, sobretot de divulgació —la majoria en castellà— comprèn història, llibres de text, d'art, ciències, etc.

21 Treballem amb la 22a edició, fet que demostra la importància que havia agafat aquesta obra. Era editada a Dalmau Carles, Pla. SA Editors, a Girona, el 1935.

22 Consulto dues edicions de les moltes que tenia i té. Edmundo de AMICIS (1948): *Corazón*. Ed. Mateu. Barcelona i (1956) Ed. Molino. Barcelona. Són calcades.

23 GONZÁLEZ PORTO-BOMPIANI: *Diccionario Literario III*. Montaner y Simón SA Barcelona, 1967, 2a edició.

24 PLA CARGOL, Joaquim (1935): *Bon Company*. Dalmau Carles, Pla, S.A.-Editors. Girona. 12a. edició.